

ву? Чи готові розв'язати комуністичну партію і здусити комуністичну пропаганду? Чи готові боротися проти скрайного етатизму й увільнити державу від терору нового феудалізму — синдикатів? Чи готові навчати в школах — не соціалізму — а патріотизму? Чи готові признати „факт нації“ над всякими інтернаціоналізмами? Чи вважаєте колективізацію села за згубну для продукційних сил країни? Чи вважаєте, що в усіх справах треба кермуватися інтересами нації як цілості, а не її поодиноких класів? Чи вважаєте, що злочином є отримувати директиви своєї політики від Чернових, Радеків чи Блюмів? Що рятунок народу прийде від нього, а не від інтернаціоналізму і всесвітнянства? Що Київ прийде до значіння тільки через ослаблення Москви, ніколи через її зміцнення?

В цілий ріст повстануть незабаром ці важкі питання на Україні, де хитається „третя Росія“. Лиш люди, які вміють на ясні питання дати ясну відповідь, прийдуть там до голосу. Крутії — тим разом — лишаться поза бортом грядучої історії.

Миرون Кордуба

Зізди істориків у Варшаві

В другій половині серпня ц. р. відбулися два важні зізди у Варшаві: Загальні Збори «Федерації Істориків Сходу Європи і Славянства» і «Всесвітній Історичний Конгрес».

«Федерацію Істориків Сходу Європи і Славянства» засновано на «Конференції Істориків», яка відбулася у Варшаві в червні 1927 р. Метою «Федерації» є об'єднання всіх східно-європейських і слов'янських наукових інституцій, які плекають історичні досліді для взаємної інформації про ведені і намічені досліді та для переведення спільними силами таких наукових підприємств, які через свої розміри та кошти переходять сили поодиноких осіб та наукових товариств. 20. серпня відбулися другі загальні збори цієї «Федерації». З українських товариств належать до «Федерації» «Наукове Тов. ім. Шевченка», репрезентоване на Зборах двома делегатами (Др. М. Чубатим і підписаним) і «Укр. Національний Музей», заступлений дир. Іл. Свенціцьким. Редакційний комітет «Федерації» під проводом проф. М. Гандельсмана видає кварталник „Bulletin d'Information“, а комісія під проводом проф. Фр. Буяка працює над збіркою матеріалів і редактуванням «Словника слов'янських старинностей». Першого дня нарад відбулися засідання: управи «Федерації», на котрім передискутовано проєкт деяких змін дотеперішнього статуту комісії «Словника» і редакційного комітету „Bulletin-у“. На другий день (20-го) відбулися властиві загальні Збори. Спершу прийнято зміну статуту, вибрано нову управу з 7 членів, до котрої з Українців увійшов підписаний; головою «Федерації» вибрано проф. Ярослава Бідля з Праги. Вкінці виголошено 4 реферати, з них проф. Казимир Ходиніцькі з Познаня про унію і православія з кінцем XVI. і поч. XVII. ст. і дир. Іл. Свенціцький про стан приготованих робіт над українською частиною «Словника слов'янських старинностей». Проф. Ходиніцькій намагався виказати, що до справи Берестейської унії польське правління і польська суспільність зовсім не вмішувалися, що це була виключно внутрішня боротьба „Rusi z Rusia“, причім, говорячи про українсько-білоруське населення польсько-литовської держави тої доби, вжив кількома наворотами вислову „społeczeństwo Rosyjskie“. Проти сього в дискусії запротестував проф. Чубатий.

Ідею наукової кооперації у найширшій міріли мають здійснювати в світні історичні конгреси, що є витвором ХХ-го століття. — Перший такий конгрес відбувся в Римі 1903 р., VI-ий 1928 р. в Осльо, а тепер VII-ий у Варшаві, що тривав від 21-го до 28-го серпня. Всіх зголошених учасників було 1003, між ними кілька інституцій, з того з голошених Польщі 417, із заграниці 586. Світівська Росія спромоглася на висилку тільки 6 делегатів, а саме: 3 представників Академії Марксизму в Москві: Мих. Лукіна, Пет. Преображенського і Н. Панкратеву; 2 представників Всесоюзної Академії в Петербурзі: секретаря Академії Вяч. Волгіна, і Н. С. Державіна, президента білоруської Академії в Мінску Петра Горіна. З Української Академії Наук у Києві і взагалі сов. України не було нікого. Вправді, на конгресі явилось кількох українців, але тому що на підставі давнішого реґуляміну конгрес реєстрував учасників не по національностям, але по державам, то їх зараховано до Польщі або до Чехословаччини*), а признана конгресовим комітетом за окрему державу совітська Україна, що в 1920 роках що до наукової продукції взагалі, а історичної зокрема, вибилася в ділім словянським світлі на чільне місце, на світовім конгресі опинилася без ніякого представництва в однім ряді поруч Альбанії, Литви, Тибету, Абіссинії.

Учасників української народности було всіх 12, а саме: 5 делегатів Наук. Тва ім. Шевченка: проф. Мих. Чубатий, о. ігумен Йосафат Скрутень ЧСВВ., дир. музею др. Ярослав Пастернак, др. Роман Зубик, і підписаний; делегат Укр. Нац. Музею др. Іл. Свенціцький; у власнім імені о. Ржевуский і др. Маркіян Смішко; 2-ох делегатів від українських наукових установ у Празі: проф. Дмитро Дорошенко, і проф. Вадим Щербаківський; делегат Укр. Інституту у Варшаві, проф. Олекс. Лотоцький і у власнім імені укр. емігрант з Югославії, проф. універс. в Скопле, др. Олекса Влячин. Вісім з них виступило з окремими рефератами.

По отворенню конгресу, по привітах і звідомленню з діяльности міжи. комітету, відчитали свої реферати: проф. Шарль Діль з Парижа про актуальні проблеми візантійської історії, проф. Ніку Йорґа з Будапешту про початок і розвій національної ідеї, особливо в південно-східній Европі і проф. Стан. Кутшеба з Кракова про принципи авторитету і свободи в історії європейських держав від середньовічної доби по теперішні часи.

Зараз першої днини, в понеділок 21-го, пополудні почалися правильні засідання секцій і комісій в окремих саялах політехніки. Число всіх зголошених рефератів вносило 438. Цілу ту масу доповідей поділено на 15 секцій, а саме: I. архівн, помічні науки і організація історичної праці, II. археологія і преісторія, III. старинна історія, IV. Середньовіччя і Візантія, V. новочасна і сучасна історія, VI. історія вір і церков, VII. історія права і установ, VIII. економічна і суспільна історія, IX. історія ідей і філософії, X. історія стислих наук і медицини, XI. історія літератури, XII. історія мистецтва, XIII. теорія і метода історії, XIV. навчання історії і XV. історія Східної Европи. Крім цього цілі групи рефератів, які дотикали спеціальних проблем, виділено у окремі комісії. Таких комісій було 13, а саме: А. історичної географії, Б. націоналізму і національностей, С. вільнотного деспотизму, Д. великих подорожей і відкрить, Е. історії кольоній, Ф. порівняної історичної демографії, Г. історій банковости, Г. історії суспільних рухів, І. історії війсковости, К. феудалізму, Л. гуманізму, М. історії жидів, Н. історії Далекого Сходу.

Обговорити хочби якусь значнішу частину виголошених на конгресі рефератів — річ неможлива. Приходиться за конечности обмежитися тільки на це дрібненьке число доповідей, на котрих підписаний був особисто привийний. В XV-ій секції, до котрої я належав і котра найбільше підходила

*) Так само учених емігрантів російської національности зараховано до представників Чехословаччини, Югославії та інших держав, відповідно до місця їх теперішнього побуту; світової слави учений Д. Ростовцев виступав як представник Зєдинених Держав Півн. Америки.

до обсягу моїх спеціальних студій, найбільше зацікавлення викликав реферат проф. Бідльо про предмет історії Східної Європи. Автор виходить із założення, що культурний розвій людства відбувається в кількох окремих культурних округах або «культурних світах», при чому в Європі поруч романсько-германського відріжжя окремий грецько-словянський культурний світ, до котрого однак не зараховує всіх Словян, тільки православних, а за це з романських народів Румунів. — Головним змістом східно-європейської історії вважає трівке і інтензивне стремління зберегти християнсько-східно-європейську культуру, (в стадії коло III. ст. після Христа) від всіх впливів і течій, що загрожують її чистоті. Реферат викликав величезну дискусію. Спершу польські вчені проф. Гандельсман і проф. Галєцкі зазначили, що годі історію Східної Європи обмежувати на саму Московщину і Балканський півострів, бо Польсько-Литовська держава через довгий час грала нередову ролю в цій історії. Потім підписаний запротестував проти цього, що прелєгант ще й досі тримається придуманої Карамзіном схеми історії Русі і говорить про пересунення в XIII. і XIV. ст. осередку культурного і політичного життя Русі до Москви, мимо того, що в 1897 р. а в 1904 акад. Грушевський виказав штучність і неправдивість цієї схеми та подав свою нову.

Підписаний реферував про повстання української нації. Зазначивши коротко ті об'єктивні моменти, котрі привели в XII—XVI. ст. до розламу давної Русі на два окремі політично культурні світи, зясував, як під впливом наступу католицизму українсько-білоруські елементи згуртувалися для спільної оборони; опісля на підставі тогочасних памяток літератури виказав, що в XVI. ст. українсько-білоруське населення з одного боку почувало свою окремішність від сумезних народів, не тільки від Поляків і Литовців, але й від Московщини, а з другого мало все вироблене почуття спільности своїх національних інтересів, привязання до своєї тодішньої літературної мови, церкви і звичаїв, почуття патріотизму спільности історичних традицій і зовсім добре відріжнювало національні справи від релігійно-церковних — значить мало всі прикмети нації; була це нація українська, бо український етнічний елемент мав у ній величезну чисельну перевагу і в його руках находився культурний і політичний провід; Білорусини відділилися доперва значно пізніше, в кожному разі не перед кінцем XVII. ст. В дискусії забирали голос проф. Ністор (Румун з Чернівців), подаючи один причинок з молдавської літописи Костіна, і проф. Геч з Берліна, П. Савіцкій (російський емігрант з Праги) реферував євразійську концепцію російської історії, яка по своїй суті не є нічим іншим, як відріддям давнього російського панславізму; ця ідеологія найшла відгомін також серед польських націоналістів, головню у трактаті Р. Дмовського: „*Swiat powojen.i Polska*“ (Варшава 1931 р.); її наукові підстави дуже слабкі і штучно натягнені, не витримують критики, як се й виявила дискусія.

З інших рефератів у XV-ій секції згадаємо: проф. О. Галєцкі з Варшави говорив про Польщу і східне питання від Казимира Вел. до Собеского, проф. Панаїтеску з Букарешту про торговельний трактат Магомета II. з Молдавією і шляхи польської торгівлі в напрямі Чорного м.: проф. Гандельсман з Варшави про румунську політику кн. Чарториського (1851—1856). Інтересний був реферат др. Йос. Матля, доцента з Грацу, про розвій і характер національної культурної ідеології у південних Словян. Цілий ряд рефератів, обговорювали поодинокі справи балтійського питання в різних добах.

В секції II. др. Яр. Пастернак говорив про найдені ним сліди т. зв. унетицької культури (з початків бронзової епохи) на території Галичини, що становить важке археологічне відкриття, а проф. Вад. Щербаківський про формули якими можна представити різні словянські народи. В секції VI-ій о. Скрутенъ дав синтетичний огляд історії української галузи чинна Василя від реформи 1882 р. В секції VII-ій проф. Чубатий реферував про предмет історії українського права, звертаючися головним чином проти дотеперішнього трактування цього предмету з боку російських учених як частини «общерусского» права. Реферат викликав велику дискусію

в котрій забирали голос проф. Рафач, др. Савіцкі і дир. Архіву Йос. Семенські з Варшави та Т. Савіцкій з Праги, останній, емігрант з Чернігівщини, виступив проти зараховування «Руської Цравди» до українських законодапних памяток, бож «Правда» називається «рускою» а не українською. Очевидно проф. Чубатому не коштувало багато труду збити «такі учені» виводи. В секції VIII-ій подав др. Р. Зубник інтересний образ економічної структури галицького села на переломі ХVIII. до XIX. ст., обговорюючи на підставі т. зв. Йосифинської метрики (з 1789 р.) розподіл господарської площі і дохідність панських, мужицьких і приходських посілостей. В секції XII. І. л. Свенціцький говорив про східні та західні впливи на розвій українського мистецтва в XV. і XVII. ст.

З чужих рефератів які дотикали українських справ, згадаємо ще виголошеній в секції VII. реферат проф. Геча про федерацію (Федеративну думку) і княжу владу (абсолютизм) в історії устрою Східної Європи. В XVI—XVII. ст., в котрім вирішив окремих тип т. зв. «зложеної держави», представлений Росією, Польщею і Прусією, при чім м. ін. докладно обговорив характер переяславського договору.

Зацікавлення викликав зголошений в XIII-ій секції реферат др. Вільг. Каїльга в, доцента універс. в Осльо на тему: «Історичний матеріалізм чи історична синтеза», але реферат не відбувся, бо прелєгент не приїхав. Відбувся лиш реферат американського проф. (з Лінкольну) Фред Морро Флінг про історичну синтезу; над цим рефератом розвинулася жива дискусія, в котрій зі сторони проф. Єличина і дир. музею з Вінсен Каміля Бльока впали перші стріли проти матеріалістичного поняття історії.

Большевицька делегація заховувалася в часі конгресу дуже здержано і смиренньо, не атакувала, тільки трималася оборонної тактики повтарюючи при різних нагодах свою стару пісоньку про єдиноспасасєміть Марксієвської концепції історії. Крім сього не володіли свобідно ні одною 5-ти конгресових мов і в дискусії, всупереч регулямінові, вживали переважно російської мови. Ніхто їм сього не заборонював, але в більшості учених, їхні промови, як незрозумілі, не викликали ніякого ефекту. Слід згадати, що й Поляки промовляли часто у своїй мові; се діялося в секції XV-ій, де вони і взагалі Слов'яни мали значну перевагу чисельну, і робили се навіть ті, що володіли французькою мовою, поклигуючися на права господарів. В той спосіб старалися своїй мові промочувати шлях до признання прав горожанства на міжнародніх конгресах. — Супроти цього дуже нікчемним виглядає поведєння деяких українських делегатів на науковім зїзді, котрі навіть там, де регулямін признає їм право говорити своєю мовою, послугувалися чужою.

Мих. Озерський

Записки на маргінесах

Колись Дідро нарікав перед Катериною Другою на бруд російських мужиків. «Пощо вони мають дбати за своє тіло, відповідає цариця, коли воно до них не належить?»

Пощо укрупсьменники в УСРР мають дбати про свою літературу, що до них не належить??

—О—

„Голод? Який голод?“ — спитав здивованній Постишев, смарюючи укрхліб укрмаслом.

—О—

Лютер, пише Гайне, потряс до самого ґрунту Німеччиною; зате Франц Драке успокоїв її знов — він дав нам бараболу.

Лєнін потряс Україною, але Сталін не успокоїв її, ані не дав ніякої бараболі. Навпаки, взяв і ту, що ще в нас була.

—О—

Укр. Думка перестала виходити по смерті Конара, Хвильового